

Kanapės Lietuvos kaime: drausti ar leisti?

Laurynas Bernotas

Vytauto Didžiojo universitetas

laurynasbernotas@gmail.com

Anotacija

Nuo 2014 m. LR teritorijoje įsigalios įstatymas, leidžiantis auginti pluoštines kanapes. Šiuo straipsniu siekiama suaktyvinti diskusiją dėl narkotinių kanapių perdavimo iš juodosios rinkos į skaidriai veikiančių smulkiųjų ūkininkų rankas. Tarp Europos Sąjungos ir Jungtinių tautų narių yra valstybių, kurių įstatymai jau šiandien leidžia auginti, parduoti ir rekreacijai bei medicinai vartoti narkotines kanapes. Kanapių vartojimas turi ir kultūrinę pusę, ypač pasireiškiančią per įvairių subkultūrų atstovų kuriamus tapatumus. Tyrinėjant įvairias subkultūrines grupes išaiškėja, kodėl prevencinės ir baudžiamosios priemonės neatgraso nuo nelegalios veiklos – kanapių vartojimo.

Pagrindiniai žodžiai: kanapės, narkotikai, subkultūra, tapatumas, normalizacija.

Įvadas

Vartant mokslinę, mokslo populiarinimo ar publicistinę literatūrą, kurioje aktualizuojamas psichiką veikiančių medžiagų vartojimas Australijoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje bei Europoje (įskaitant ir Lietuvą), aptinkame besikartojantį įžanginį teiginį – *kanapės yra dažniausiai ir daugiausiai vartojamas nelegalusis narkotikas*. Tai patvirtina ir Lietuvos Narkotikų, tabako ir alkoholio departamento (toliau NTAKD) viešinami duomenys (Narkotikų, tabako ir alkoholio departamentas, statistika). Matydami tokią situaciją užsienio valstybių (JAV, Kanados, Australijos, Norvegijos, Estijos ir kt.) mokslininkai vykdo įvairaus pobūdžio, pavyzdžiui, antropologinius (Aaslid, 2009) tyrimus ir remdamiesi išryškėjusiomis tendencijomis prognozuoja visuomenės raidą (Kaplan, 1971) bei teikia pasiūlymus savo valstybėms, kaip šią labai opią problemą reikėtų spręsti (Proposition 215, 1996).

Lietuvoje galima aptikti vos dvi, viena kitą beveik identiškai pakartojančias L. Bulotaitės monografijas „Narkotikai ir Narkomanija. Iliuzijos ir realybė“ (Bulotaitė, 2004) bei „Priklausomybių anatomija. Narkotikai/ Alkoholis/ Lošimas/ Internetas/ Darbas/ Pirkimas“ (Bulotaitė, 2009). Monografijose psichologo patirtys pamėgintos pritaikyti socialinio darbo specialistams, kuriems teks susidurti su įvairiausiomis priklausomybėmis sergančiais asmenimis, rengti. Šiuose leidiniuose tik vienu trumpu skyreliu užsimenama apie kanapių vartojimo neigiamas pasekmes. Dar vienas aktualus mokslo leidinys – sociologinė monografija, kuriame aprašomas įvairių narkotinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp įkalinimo įstaigose bausmės atliekančių asmenų – „Narkotikų vartojimas Lietuvos pataisos įstaigose“ (Gruodytė, 2002). Žurnale „Visuomenės sveikata“ publikuotas taip pat sociologinių tyrimų duomenis atspindintis straipsnis – „Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos didžiųjų miestų naktinių klubų lankytojų“ (Astrauskienė, Bulotaitė, Gasperas, Kudukytė, 2010).

Kiti lietuviški leidiniai yra daugiausia mokomojo pobūdžio metodikos, skirtos socialinio darbo specialistams bei psichologams. Deja, ir tokio tipo darbų taip pat nėra daug: „Pirminės narkomanijos prevencijos bendruomenėje vykdymas“ (Gurevičius, Grimlauskienė ir kt. 2005), „Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje“ (Subata, Bulotaitė, Grimalauskienė, 2002). Šiuose leidiniuose daugiausia dėmesio skirta priklausomybių prevencijai, analizuojama narkotinių medžiagų žala individui. Matyti, jog narkotinių medžiagų keliamos žalos problema atkreipė sveikatos mokslų specialistų dėmesį bei inspiravo du sociologinius tyrimus. Tačiau Lietuvoje itin trūksta dažniausiai vartojamam narkotikui skirtų tyrimų ir diskusijų, kuriose būtų aptarti socialinių, kultūrinių, politikos bei teisės mokslų aspektai. Stokojama straipsnių apie kanapių naudojimą farmacijoje, neaptarti kanapių auginimo ir platinimo klausimai žemės ūkio bei verslo problematikai skirtose literatūroje.

Nedidelį tyrimų skaičių galėjo nulemti elementaraus įdirbio stygius. Kai septintajame XX a. dešimtmetyje JAV ir Didžiojoje Britanijoje susiformavo stipri hipių subkultūra (Miles, 2004), kurios idėjos sugebėjo prasiskverbti net pro geležinę uždangą (Ramanauskaitė, 2004, p. 45), minėtų šalių mokslininkai suskubo tyrinėti hipių pamėgtas narkotines medžiagas – kanapes ir LSD, jų poveikį ir įtaką visuomenės raidai. Apie kanapių vartojimą mūsų šalyje, iki Lietuvai atgaunant nepriklausomybę, duomenų neturime ir dėl tuometinės politinės situacijos. Tačiau ir šiandien stinga mokslininkų, gebančių išsamiau tyrinėti tą visuomenės dalį, kurią jau palietė kanapių vartojimo problema. Mūsų valstybėje po nepriklausomybės atgavimo tęsiamas kiek primityvokas ir neefektyvus „karas prieš narkotikus“. Nesistengiama ieškoti alternatyvių būdų susikaupusioms problemoms išspręsti, atsižvelgiant į tai, jog pastaruoju metu tiek Europos Sąjunga, tiek ir Jungtinių Tautų organizacija vis dažniau paskelbia apie pasirinktus netinkamus sprendimus ir juos keičia, remiantis per penkias dešimtis metų sukauptais ir iki šiol gausiai spausdinamais mokslininkų darbais.

2013 metais po ilgo Lietuvos ūkininkų spaudimo Lietuvos Respublikos Prezidentė pritarė Seimo priimtam pluoštinių kanapių įstatymui, kuriuo buvo reformuoti draudimai Lietuvos Respublikos teritorijoje auginti kanapes (LR pluoštinių kanapių įstatymas, 2013). Tai vienintelis oficialus dokumentas, kalbantis apie dalinį šios kultūros auginimo liberalizavimą. Šis įstatymas nuo 2014 m. pradžios leis auginti tik tas kanapes, kuriose cheminio junginio – centrinę nervų sistemą veikiančios medžiagos – *delta 9 tetrahidrokanabinolio* (toliau – THC) – kiekis procentine išraiška yra mažesnis nei 0,2%. THC – tai pagrindinė medicininių ir rekreacijai skirtų kanapių veiklioji medžiaga (Zerin Atakan,

2012: 242). Kai kuriose užsienio valstybėse (tarp jų ir Europos Sąjungoje) leidžiama auginti ne tik pluoštines, bet ir didesnius veikliosios medžiagos kiekius turinčias kanapes, kurios vėliau patenka į specializuotas parduotuves ar vaistines.

Pagrindinis šio straipsnio **tiriamasis klausimas**: ar Lietuvos kaimas galėtų auginti ne tik pluoštui, bet ir rekreacijai bei medicinai skirtas kanapes? Autoriaus tikslas yra ne agituoti užsiimti nelegalia veikla, bet skatinti platesnę diskusiją tiek moksliniame, tiek ir valstybiniame lygmenyje dėl galimybės liberalizuoti rekreacinių bei medicininių kanapių įstatymus tuo pačiu keisti ir oficialųjį valstybės požiūrį į tokių augalų vartojimą.

Tyrimo tema – kanapių auginimas Lietuvos kaime.

Problema – drausti ar leisti auginti kanapes Lietuvos kaime?

Tyrimo objektas:

- Kanapių auginimo galimybės Lietuvoje;
- Visuomenės dalis – kanapių vartotojai, kaip produkto realizacijos objektas.

Tyrimo tikslas – nustatyti rekreacijai ir medicinai skirtų kanapių auginimo ir realizacijos galimybes.

Uždaviniai:

- 1) apžvelgti kanapių auginimą, realizavimą ir vartojimą reglamentuojančius Lietuvos Respublikos įstatymus;
- 2) išanalizuoti kanapių vartotojų kultūrinius bruožus ir įvertinti kanapių vartojimo priežastis;
- 3) aptarti naujas teisėto kanapių verslo nišas.

Šiems uždaviniams pasiekti buvo naudojamos kelios skirtingos metodikos:

1) Lietuvos Respublikos baudžiamojo ir administracinio kodeksų analizė, skirta susipažinti su esama nepluoštinių kanapių auginimo bei disponavimo situacija Lietuvoje;

2) autoriaus 2011 – 2013 m. vykdyto sociokultūrinio tyrimo duomenų sisteminė analizė ir jų lyginimas su kitų šalių autorių darbais. Buvo tiriami: visuomenės grupių, vartojančių kanapes rekreaciniams tikslams, kultūriniai bruožai; simbolika, kurią kanapėms ir jų vartojimui teikia skirtingoms subkultūroms ir subkultūrinėms grupėms save priskiriantys individai; kanapių vartotojų ritualai ir kita su šia problema susijusi informacija. Duomenims surinkti buvo naudojamas grupių stebėjimo metodas dalyvaujant, stebėjimas internete, pusiau struktūruotas giluminis interviu, jungiamas su anketavimo metodu. Duomenys buvo apdorojami, pritaikant dinaminių sistemų teoriją;

3) reklaminių ir informacinių interneto tinklapių, publikacijų apie įvairių valstybių veiklą, susijusias su kanapėmis, analizė. Dėmesys sutelktas į tas valstybes, kuriose rekreacinių ir/arba medicininių kanapių įstatymai yra liberalizuoti, kitaip tariant, kuriose kanapių auginimas, vartojimas ir prekyba jomis nėra laikomi nusikalstamomis veiklomis.

Tyrimo metodai:

Stebėjimas. *Stebėjimas dalyvaujant* buvo taikomas jaunuolių susibūrimuose viename Lietuvos miesto parke; privačiuose vakarėliuose; metalo muzikos grupės repeticijose; 2010 m. vykusio festivalio „Bliuzo naktys“ metu, 2011 m. ir 2012 m. vykusio festivalio „Mėnuo Juodaragis“ metu; 2013 m. kovo 22 d., Vilniuje klube „Kablys“ vykusiame renginyje „JAH NATION: Selecta J Man“.

Lankantis minėtuose muzikos festivaliuose pastebėti asmenys, vartojantys kanapes (tiek renginių žiūrovai, tiek atlikėjai). Klube „Kablys“ vykusiame renginyje „JAH NATION: Selecta J Man“ pastebėtas kanapių vartojimas viešai. Nnesislapstant sukamos suktinės, rūkoma šalia pagrindinių durų. Stebėjimas dalyvaujant atliktas keliuose privačiuose vakarėliuose, kurių dalyviai vartoja kanapes be slapstymosi ar varžymosi.

Stebėjimas internete. Nuo 2011 m. iki 2013 m. vasario buvo vykdomas internetinių erdvių (internetinės svetainės ir forumo „legalus.net“; lietuviškos svetainės apie kanapių auginimą „augink.com“ (šiuo metu svetainė nebeveikia); socialiniame tinkle „Facebook“ sukurtų grupių ir internetinėje spaudoje pasirodžiusių pranešimų, susijusių su kanapėmis, bei po jais esančių komentarų skilčių stebėjimas. Iki šiol bene svarbiausia lietuvių kanapių vartotojų bei augintojų susirinkimo „vieta“ yra internetinis forumas – „legalus.net“ (iki 2012 m. vidurio tai buvo ir internetinė svetainė). Kanapių vartotojų grupės buriasi ir socialiniame tinkle „Facebook“. Čia surastos penkios skirtingos lietuviškos „Facebook“ vartotojų grupės, kurių bendravimo tema yra kanapės: „Mes už marihuanos legalizavimą Lietuvoje“, „Geras žodis apie kanapes“, „Kanapėlę sėjau/sowed hemp“ ir dvi grupės pavadinimu „Kanapės“.

Pusiau struktūruotas, giluminis interviu buvo jungiamas su **anketa**, kurioje buvo prašoma respondentų pažymėti jiems žinomas kanapių simbolius. Naudojantis klausimynu, interviu metodu apklausti 14 respondentų, iš jų: 5 hip-hop'o subkultūros atstovai, 6 metalistai ir 3 menininkai.

Empirinio tyrimo dalyvių atranka. Respondentai buvo atrinkti pagal du pagrindinius požymius: a) subkultūriškumas, b) reguliarius kanapių vartojimas. Žinant, jog Lietuvos Respublikos įstatymai draudžia vartoti kanapes, buvo pritaikytas respondentų apsaugos metodas – kiekvieno respondento tapatybė užkoduota raide ir skaičiumi. Su respondентаis H4, H5, M4, M6 ir B1 tyrėjas ilgą laiką palaikė draugiškus santykius, todėl faktas, jog jie vartoja kanapes, tyrėjui buvo žinomas. Su respondente M5 buvo susipažinta atsitiktinai, likusieji tyrimo dalyviai buvo įtraukti *sniego gniūžtės* metodu.

Empirinio tyrimo dalyvių apibūdinimas

Resp.	Subkultūra	Lytis	Darbo pobūdis	Išsilavinimas	Specialybė
H1	Hiphopas	V	-	Gimnazistas / 12 kl	-
H2	Hiphopas	V	-	Gimnazistas / 11 kl.	-
H3	Hiphopas	V	-	Gimnazistas	-
H4	Hiphopas	V	Vertėjavimas, dirbant vertėjų biure	Aukštasis neuniversitetinis	Anglų kalba
H5	Hiphopas	V	Vadyba	Aukštasis neuniversitetinis/ tęsia studijas	Teisė
M1	Metalistas	V	Klientų aptarnavimas telefonu	Aukštasis universitetinis	Fizioterapija
M2	Metalistas	V	-	Studentas	Nėra duomenų
M3	Metalistas	V	Informacinės technologijos	Aukštasis universitetinis	Programuotojas
M4	Metalistas	V	Turistinių ir verslo kelionių organizavimas	Aukštasis neuniversitetinis	Turizmas
M5	Metalistė	M	-	Studentė / 3 k.	Humanitariniai mokslai
M6	Metalistas	V	Prekybos vadyba	Aukštasis neuniversitetinis/ tęsia studijas	Prekybos vadyba
B1	Bohema	M	-	Studentė / 3 k.	Teatras
B2	Bohema	V	Darbininkas	Nutraukė studijas	-
B3	Bohema	M	-	Studentė / 3 k.	Teatras

Tyrimo dalyvavo 14 respondentų, tarp kurių buvo 5 hip-hopo subkultūros atstovai, 6 metalistai ir 3 menininkai. 6 respondentai turi aukštąjį išsilavinimą. 4 yra aukštųjų mokyklų studentai, 3 – gimnazistai ir 1 – darbininkas. Tyrimo dalyvių specializacijų sritys – humanitariniai, socialiniai, tikslieji mokslai bei menai. Tyrimo dalyvių amžius – nuo 17 iki 26 metų. Respondentai buvo apklausti Marijampolėje, Kaune ir Vilniuje. Respondentas M3 tyrimo metu gyveno ir dirbo Jungtinėje Karalystėje, todėl interviu vyko internetu, buvo naudojamosi „Skype“ programa ir garso įrašymo programa „MP3 Skype Recorder“.

Kanapių vartojimas moderniaame pasaulyje

Šiame skyriuje aptariame, mūsų nuomone, svarbiausius istorinius įvykius, nulėmusius dabartinę Vakarų visuomenės egzistuojančią situaciją, sietą su kanapėmis. Įdomu tai, kad kanapes žmogus savoms reikmėms taikė nuo itin senų istorinių laikų, o įvairūs draudimai ir bausmės atsirado tik praėjusio amžiaus pirmoje pusėje. Yra duomenų, jog kanapės rytinėje Eurazijos dalyje buvo vartojamos jau daugiau nei 2000 m. pr. Kr. Leidinyje „*Drugs, Society & Human Behavior*“ aptariamai ankstyviausieji šaltiniai, minėję kanapes:

„<...> ankstyviausias žinomas rašytinis šaltinis, minintis kanapes, yra farmacinė knyga, kurią 2737 m. pr. Kr. sukūrė Kinijos imperatorius Šeng Nungas. Čia minimas euforiją sukeliantis kanapių poveikis. Autorius šį augalą vadina „nuodėmės atleidžiančiu“. Knygoje rekomenduojama kanapes vartoti medicininiais tikslais.

<...> Kanapių vartojimas kaip socialiai priimtinas apie 1000-uosius mūsų eros metus išplito po musulmoniškąjį pasaulį. Šiame laikotarpyje rytų viduržemio regione išplito ir legenda apie religinį kultą, kuris vykdavo politines žmogžudystes. Kultas vadintas „hašišija“ <...>. 1299 m. Markas Polas perpasakojo šią legendą, kuri vėliau įvairiais variantais paplito Vakaruose. Štai Dž. Bokačio „*Dekamerone*“ taip pat galima aptikti vieną istoriją paremtą šia legenda (Hart, Ksir, 2011, p. 360).

Matyt, kad ne tik pasakos, bet ir kanapių vartojimas į vakarų Europos kultūrą atėjo tais pačiais „rytų Indijos“ keliais. Vis dėl to etnologas, folkloristas, Lietuvos tautosakos instituto doktorantas Rolandas Petkevičius, tyrinėdamas lietuvių liaudies medicinos fenomeną, straipsnyje „*Psychodeliniai augalai Lietuvos etninėje kultūroje*“ teigia, jog kanapių vartojimo Lietuvoje tradicija yra sena ir galbūt net susiformavusi nepriklausomai nuo Eurazijos židinio:

„Lietuvoje kanapė naudojama 5 500 metų ir susijusi su tam tikrais, galimai itin archaiskais, siekiančiais šamanistinės kultūros klodą tradiciniais papročiais ir gydymo būdais. Europoje kanapės galėjo būti, nepriklausomai nuo šaltinių Pietuose, pradėtos pirmiausia naudoti Baltijos regione <...> Dzūkų „šamanas“ P. Zalanskas 1983 m. atsiminimų knygoje „*Čiulba ulba sakalas*“, kalbėdamas apie kanapės naudojimą gydymui, pakankamai aiškiai pateikia instrukcijas, ne ką tesiskiriančias nuo labiau antropologams įprastų tolimų kraštų genčių etnografinių tekstų: *Pasirink vieną iš dviejų: ar gyvent, ar mirti? Kas nori mirti? Niekas nenori. Bet čia tokis gydymas. Gali užmigęs atbust ir gali neatbust. Prisivirink kanapių grūdelių (turimi omeny moteriški augalai) su pelais, su laiškais, su grūdais. Storai, stipriai kanapių pridėk, privirink vandenio daug. Tu greitai užmigi, tau kanapės užsuks galvą kaip arielka (degtinė).*“ (Petkevičius, 2013).

Apibendrinus ankstyvųjų šaltinių apie kanapių auginimą duomenis, galime daryti prielaidą, kad į šiandienos „Vakarų

pasauliu“ vadinamas geografinės platumas kanapės galėjo ateiti iš Rytų du kartus, t.y. proistoriniais laikais – kartu su indoeuropiečiais (pvz., Narvos kultūra), ir vėlesniais laikais – su europiečių ekspansija, vykusia didžiųjų atradimų laikotarpiu. Lietuvoje tradicija vartoti kanapes medicininiais tikslais išliko iki XX a. (Petro Zalasnko pateikta medžiaga) ko gero dėl to, kad mūsų tautos tradicijas vėliausiai paveikė krikščioniškoji įtaka, liaudies gydymo metodus laikiusi demoniškais burtais.

Svarbiausiais lūžiais, nulėmusiais turbūt viso Vakarų pasaulio požiūrį ne tik į kanapių vartojimą, siekiant patirti centrinės nervų sistemos veiklos pakitimus, bet ir į patį augalą, reikėtų laikyti du įvykius:

1) Marichuanos apmokestinimo akto pasirašymą JAV 1937 m., siekiant kontroliuoti visas veiklas, susijusias su kanapėmis ir atkirsti eksporto kelią iš vidurio ir pietų Amerikos į JAV teritoriją (The Marihuana Tax Act, 1937);

2) tarptautinę narkotikų kontrolės politiką, pradėjusią formuotis dar 1909 m. Kinijoje, o vėliau tobulintą įvairiomis JT konvencijomis. Pagrindinis minėtos JT politikos tikslas – sustabdyti įvairių narkotinių medžiagų eksportą į šalis, kuriose narkotinės medžiagos yra draudžiamos. Šis tikslas ypač atsispindi 1961 m. konvencijoje. Vėliau JT pozicija švelnėja (Bayer, Ghodse, 2000, p. 14) dėl jau minėto kanapių vartojimo augimo septintojo dešimtmečio Amerikoje (Miles, 2004, p. 102). 1988 m. Jungtinių Tautų konvencijoje prieš nelegalų, tarptautinį narkotikų ir psichotropinių medžiagų judėjimą pradedama svarstyti kanapių laikymo ir vartojimo dekriminalizavimo galimybę.

Reikėtų atkreipti dėmesį į svarbų šių dviejų įvykių raidos aspektą. Abu įvykiai nukreipti prieš nelegalų narkotinių medžiagų eksportą, tačiau paskutinis JT paskelbtas dokumentas byloja apie vis augantį ir daugiau apimantį narkotikų eksportą/importą. Ryškėja, jog dabar vykdoma narkotikų politika nėra sėkminga: juodoji rinka klesti, o narkotikų vartojimas nemažėja. Negana to, pati visuomenės pradeda priprasti, t.y. toleruoti narkotikų vartojimą. Sociologijoje tokia reiškinių išplitimo ir toleravimo tendencija vadinama *normalizacija*.

Nelegalių narkotikų normalizacijai apibūdinti yra išskirti kelios dimensijos: padidėjęs narkotinės medžiagos prieinamumas; padidėję vienkartiniai pavartojimai – pabandymai; padidėjęs narkotiko vartojimo dažnumas; palanki visuomenės (ypač tos dalies, kuri nevartoja) nuomonė apie narkotinę medžiagą, kaip įprastą, skirtą rekreacijai; ir kultūrinis palankumas, visuomenės kultūros prisitaikymas prie nelegalaus narkotiko vartojimo. (angl.: „According to Parker and his colleagues (2002) there are five key dimensions of normalization of illegal drug use: increased availability and access; increased drug trying rates; increased drug-usage rates; accommodating attitudes towards ‘sensible’ recreational drug use (especially by non-users); and a degree of cultural accommodation to illegal drug use”) (Sandberg, 2013, p. 65).

Toliau apžvalgoje remsimės trijų valstybių – Nyderlandų (Olandijos), Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) ir Čekijos pavyzdžiais. Šiose valstybėse vienokia ar kitokia forma yra dekriminalizuotas kanapių vartojimas ir prekyba jomis. Tai nėra vienintelės pasaulio valstybės, kuriose įstatymai apie kanapių vartojimą yra sušvelninti.

Skirtingose šalyse veikia skirtingos teisinės bazės. Olandijoje įstatymai įteisino vadinamųjų „coffee shop“ sistemą, kuriuose individai, sulaukę pilnametystės, gali įsigyti gana įvairių kanapių produktų (Wouters, Korf, 2009, p. 628). Nuo 1996 m. vis daugiau JAV valstijų (Proposition 215) įteisinga vadinamąją *medicininę marichuaną* (Pro-con, 2013). Tai reiškia, kad kiekvienas individas, gavęs gydytojo leidimą, gali įsigyti kanapių specializuotuose dispensariuose. 2013 m. pradžioje spaudoje pasirodė pranešimai apie prekybos „medicinine marichuana“ Čekijoje legalizavimą. Taip pat pranešama, jog pradžioje ši valstybė kanapes importuos, kol „Narkotikų kontrolės departamentas pradės išdavinėti licencijas vietos augintojams“ (The Raw Story, 2013). Tai tik keletas pavyzdžių, rodančių, jog ne visose valstybėse veiklą, susijusią su kanapėmis, reglamentuoja vien tik draudžiantys įstatymai. Kai kurios pasaulio valstybės taiko kur kas kompleksiškesnius ir konstruktyvesnius kontrolės reglamentus.

Kyla klausimas – ar aukščiau paminėtos ir kitos besilaikančios liberalesnės kanapių politikos valstybės galėtų tapti legalaus kanapių eksporto objektais? Kol kas negalėtų, nes dabartinę LR kanapių politikos kryptį tai galime pavadinti Ronald'o Reagan'o žodžiais tarant, „nulinės tolerancijos“ (Zero tolerance) politika (Kranzler, Krosmeyer, 2008). Tokią politiką reglamentuoja teisės aktai, pavyzdžiui, baudžiamojo kodekso 7 straipsnis – „Atsakomybė už tarptautinėse sutartyse numatytus nusikaltimus“. Remiamasi to paties kodekso 259 – 269 straipsniais, kuriuose pažymima, jog bet kokios veiklos (išskyrus vartojimą), tiesiogiai susijusios su Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašuose esančiomis medžiagomis ir augalais, tarp kurių yra ir kanapės (Žin., 2000, Nr.4-113), yra draudžiamos (Žin., 2000, Nr.89-2741.). Pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekse esantį 44 straipsnį, administracinis teisės pažeidimas yra ir vartojimas (Žin., 2002, Nr.IX-1260). Taigi, Lietuvoje visos veiklos, susijusios su kanapėmis, yra nelegalios ir netoleruojamos.

Kanapių simbolinė išraiška ir reikšmės

Skirtingoms žmonių bendruomenėms būdingi saviti gyvenimo stiliai, kuriuos sąlygoja religiniai įsitikinimai, politinės pažiūros, meninis skonis, verbaliniai ypatumai ar bet kuri kita raiška, kurią būtų galima pavadinti simboliene. Neretai būdingas ir ritualizuotas bendravimas. S. Sandberg, tyrinėdamas kanapes vartojančius asmenis, susidūrė su poreikiu šią kultūrą apibrėžti gana abstrakčiai, nes jo tyrimų objektas turėjo pasitarnauti kriminologijos žinių fonui. Tačiau tokiu būdu kanapes vartojantys asmenys homogenizuojami. Vis dėl to būtent šio autoriaus apibrėžimą pasirinkome dėl tyrimų objekto svarbos:

Subkultūra yra ritualų, istorijų ir simbolių rinkinys. Visa tai pinasi su konkrečiomis pasaulio patirtimis ir dažnai yra susiję su pagrindinėmis visuomenėje veikiančiomis kultūrinėmis srovėmis. Didesne ar mažesne išraiška žmonės

ir grupės prisitaiko ir įkūnija subkultūros sudedamąsias dalis. Šiais rinkiniais kuriami savęs, kaip subkultūros dalies, portretai. (Sandberg, 2013, p. 68)

Šis teiginys nėra skirtas apibūdinti tik narkotikų vartotojų „bendrijas“ kaip kultūriškai marginalias visuomenės dalis. Toks apibrėžimas tinka bet kokiam subkultūriškam veikimui.

Kaip jau minėta, mūsų tyrimo metu užfiksuotos trys skirtingos subkultūrinės grupės, vartojančios kanapes: Hip Hopo atstovai, metalistai ir menininkai/bohemos atstovai (pastaruosius atstovauja teatro studentai). Šių grupių nariai kuria savotiškus subkultūrinius portretus – tapatybes. Minėta kūryba reiškiasi per simbolių, istorijų ir ritualų rinkinius, kuriuos grupių atstovai priskiria sau ar kitiems. Toks savotiškas kultūrinis žaidimas yra vidinės būsenos išraiška į aplinką ir tuo pačiu dvejomis kryptimis kreipiama komunikacijos forma:

1) komunikacija grupėje, t.y. tarpusavyje;

2) už grupės ribų. Kitaip tariant, savo subkultūrinių portretų individas pademonstruoja asmeninę filosofiją aplinkai – kitiems žmonėms, deklaruoja savo vietą visuomenėje, paaiškina ir legitimuoja savo veiksmus.

Kaip šie procesai vyksta skirtingose subkultūrinėse aplinkose – grupėse? Kokias simbolikas ir reikšmes subkultūrų atstovai kuria, aiškindami kanapių vartojimą? Kokia yra istorijų įvairovė?

Simbolių supratimo variacijas skirtingose subkultūrose atskleidė interviu metu surinkta medžiaga. Absoliučiai visi pateikėjai nurodė keturis objektus, kurie jiems siejasi su kanapėmis, tai: *kanapės lapelio atvaizdas*, muzikantas *Bob Marley*, *Olandija* ir *Hipiai*. Nors ne visi išskirti simboliai yra tokie vienareikšmiai, kaip kad kanapės lapelio atvaizdas, tačiau tyrimo dalyvių sąmonėse minėtų simbolių semantiniai laukai talpina ir kanapes.

Kanapės lapelio atvaizdas kelia bene paprasčiausią asociaciją į patį save – akivaizdžiai reiškia kanapes. Dauguma pateikėjų teigia, jog šis simbolis toks aiškus, kad jo net neverta aiškinti: „Kuo kanapės lapelis susijęs su kanape? [juokiasi] Nemanai, kad tavo klausimas buvo durnas? <...> tai yra kanapės lapas, kuris ir simbolizuoja kanapę.“ (VDU ER, M6, 2013)

Kita respondentė teigia, jog jai nepatinka šis ženklas, nes yra itin populiarus:

R.: *Simbolis, visur paplitęs.*

T: *Kur pavyzdžiui? Kur matai?*

R: *Kur matau? Ant drabužių, ant kuprinių, troleibusuose, tatuiruotės, nu... bet man tai labai nepatinka.*

T: *Kodėl?*

R: *Nes, kai, pavyzdžiui, dvylikos metų vaikas nešiojasi pakabuką su kanape... aš nežinau, nu man tai kažkaip absurdiška.* (VDU ER, B3, 2013)

Iš pastarojo teksto matosi, jog kanapes vartojantys asmenys ne tik atpažįsta augalo, kurį vartoja, formas, bet kartu turi griežtą požiūrį į šių formų sureikšminimą, kaip savasties dalį. Vieniems toks tapatumo simbolis priimtinas, o kitiems ne. Tyrimo dalyviai aiškiai suvokia kanapės lapelio simbolio semantiką. Metalistai šią semantiką tiesiog konstatuoja, minėtas simbolis jiems emocijų nekelia, o štai menininkai, kuriems svarbu sukurti unikalų ir savitą įvaizdį, kanapės lapelio simbolį atmeta kaip lėkštą.

Svarbiu simboliu yra tapusi Olandija, kurios įstatymai, sąlygojantys kanapių vartojimą, yra švelnesni nei daugelio Europos ir kitų pasaulio šalių. Čia narkoturizmas yra legalus verslas (Amsterdam City Tours). Olandija kaip simbolis respondentams dažniausiai ir asocijuojasi būtent su kanapių turizmu: „Man atrodo kiekvienam, net tam, kuris nerūko – jeigu aš nuvažiuoju į Olandiją, tai jau, nu, turiu kaip ir parūkyt, nes tai jau yra leistina.“ (VDU ER, B3, 2013). Dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad pažįsta asmenų, kurie yra vykę į Olandiją, ir bent vienas jų turistinių planų buvo pavartoti kanapių. Keturi respondentai teigė patys lankęsi Olandijoje, dviejų apklaustųjų pagrindinis kelionės tikslas ir buvo kanapių vartojimas.

Štai vienas respondento pasakojimas apie apsilankymą šioje šalyje ir kelionės tikslus:

R: *Olandijoje yra legalizuota žolė ir visi turistai tenais varo ir aš ten buvau <...> sunkiai aš ką ten pamenu, visą savaitę gyvenom po... ir po tiltu, ir laukuose ir... nu tipo buvo, kad mes varėm su draugu ir gyvenom bile kur, darėm bile ką, pagrinde tai mūsų tikslas buvo kuo daugiau coffee shop'ų aplankyti, bet mesėjom tik tai dažniausiai į vieni, ir tai grįždami į savo nakvynės namus, t.y. į krūmus [juokiasi].*

T: *Tai jūsų tikslas ir buvo ten nuvaryti parūkyti, ar ne?*

R: *Taip, taip. Mūsų tikslas buvo ten nuvaryti ir surūkyti kuo daugiau.* (VDU ER, M6, 2013)

Kiti respondentai, kuriems dar Olandijoje lankytis neteko, pasidalino svajonėmis ten nuvykti. Tyrimo dalyvių pasisakymuose Olandija vaizdžiai vadinama „pažadėtąja žeme“, „svajonių šalimi“ („Country of my dreams“), „žiauriai geru nuotykiu“ („adventure“). Tai atskleidžia prasmę, kurią respondentai teikia jau minėtam narkoturizmui Olandijoje.

Olandija yra patraukli turistinė šalis. Tačiau mūsų tyrimas parodė, kad ši patrauklumą didina galimybė legaliai įsigyti kanapių ir jas vartoti. Asmenims, vykstantiems studijuoti bei/arba gyventi į užsienį, tai yra reikšmingas faktorius, renkantis šalį. Pastarasis faktorius itin svarbus šalims, kuriose bet kokios veiklos, susijusios su kanapėmis, nėra leidžiamos. Būtent Olandijos sąsajos su legaliais narkotikais išprovokuoja ne tik turistines, bet ir ilgalaikes migracijos bangas. Verta manyti, jog Olandija tampa nelegalaus eksporto - importo pradiniu tašku.

Analizuojant kanapių simboliką, vertėtų aptarti ir simbolių kilmę. Išryškėjo vienas svarbus aspektas – kanapės dažnai yra siejamos su hapiška kultūra ir jamaikietiškos muzikos gerbėjų kultūra, kuriai itin svarbus yra *rastafari* judėjimas. Tokią kultūrinę simbolių priklausomybę iliustruoja žemiau pateikta lentelė nr. 2.

Kanapių hipiškoji ir jamaikietiškoji simbolikos

Tyrimo dalyviai Simboliai	HIP-HOPAS					METALISTAI					TEATRO STUDENTAI				
	H1	H2	H3	H4	H5	M1	M2	M3	M4	M5	M6	B1	B2	B3	
Jamaikietiškosios muzikos kultūros simboliai															
1. Bob Marley	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Rastafari	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1
3. Etiopijos vėliava	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1
4. Lion of Judah (liūtas nešantis etiopijos vėliavą)	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
5. Jamaikos vėliava	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1
6. Dreadai	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1	1
7. Jamaika	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8. Etiopija	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1
9. Regis	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Hipiškosios kultūros simboliai															
10. Peace ženklas	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1	1
11. Bitlai	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0
12. Rokas	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0
13. Hipiai	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
14. 420	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1

2-oje lentelėje pirmoje eilutėje surašytos respondentų grupės pagal priklausomybę subkultūrai: Hip-hop'o subkultūros atstovai, metalistai ir menininkai. Antroje eilutėje užkoduoti respondentai, raidės H, M ir B reiškia priklausomybę subkultūrai (H – Hip-hopas, M – metalistas, B – bohema, menininkas), o skaičiai žymi skirtingus respondentus. Pirmajame stulpelyje yra išvardinti galimi pasirinkimo variantai, kuriuos kiekvienas respondentas pažymėjo/nepažymėjo asociatyviai siedamas/nesiedamas su kanapėmis. Lentelėje esantys langeliai su vienetais (1) reiškia, jog respondentas atitinkamą simbolį sieja su kanapių rūkymu ir analogiškai taip pat – nulis (0) reiškia, jog šio simbolio jis nežino arba jam simbolis neasocijuojasi su kanapėmis. Šis analizės modelis pasiskolintas iš informatikos moksle naudojamo dvejetainio informacijos kodavimo metodo, kai vienetas reiškia teigiamą reikšmę, o nulis – neigiamą.

2-oje lentelėje matome, kad tarp grupių yra kanapių simbolikos suvokimo skirtumų. Pavyzdžiui, Bob Marley žinomas visoms grupėms, o „Lion of Judah“ bei Jamaikos vėliava žinomi Hip-hopo dalyviams ir menininkams, tačiau beveik nežinomi metalistams. Rokas hip-hopo grupei visiškai nesisieja su kanapėmis, tačiau metalistai jį gana dažnai tapatina su kanapėmis. Žvelgiant į lentelę kyla išvada, jog metalistams artimesnis kanapių aiškinimas per hipiškąją kultūrą, o hip-hopo atstovams – per jamaikietiškąją.

Kanapių vartotojų kultūroje itin reikšmingas simbolis yra 420 (žr. 14 eilutę). Šis simbolis, daugumos respondentų teigimu, yra balandžio dvidešimtosios sutrumpinimas, o ši diena, kaip jie teigia, yra pasaulinė kanapių vartojimo diena. Lietuvoje 2013 m. balandžio 20 d. įvyko trys vieši renginiai, sietini su kanapių vartojimo dienos paminėjimu. Utenoje, Šiauliuose ir Vilniuje vykusių renginių pavadinimuose vyravo ženklas 420. Negalima atmesti ir to, kad tyrėjui nežinant Vilniuje ir kituose Lietuvos miestuose galėjo vykti daugiau analogiškų vakarėlių. Utenoje vakarėlis vadinosi „UNDERGROUND CONNECTIONS 4.20“ (Underground Connections 4.20, 2013). Šiauliuose renginio pavadinimas buvo „PASAKA @ Tauras televizorių gamykla 04:20“ (Pasaka @ Tauras televizorių gamykla 04:20, 2013), Vilniuje vykęs renginys buvo pavadintas „420 Vilnius City“ (420 Vilnius City, 2013). Įdomu tai, kad pastarojo renginio reklaminiame plakate be užkoduoto simbolio „420“ gana atvirai demonstruojama ir jo reikšmė – pagrindiniame plane pavaizduotas žmogus išpučiantis dūmus, po juo matosi uždegta suktinė, o kiek dešiniau – užrašas „NARKOTY“, sudėtas iš raidės primenančių ženkliukų. Užrašė esančią radę „O“ atitinka dar vienas kanapių kultūrai priskiriamas simbolis – kumštis su atlenktu nykščiu ir mažuoju pirštu.

Toliau analizuojant plakatą į akis krinta ir rėmėjų skiltyje esantis logotipas – juodaodžio veidukas su didele kepure, nuspalvota raudona, geltona ir žalia linijomis. Toks įvaizdis sietinas su jamaikietiškosios muzikos gerbėjų subkultūra. Logotipas priklauso Vilniuje veikiančiai kanapių rūkymo priemonių bei kitų smulkių daiktų, susijusių su kanapėmis, krautuvelei „Shamanas“ (tokio pobūdžio prekybos vietos užsienyje vadinamos *headshop*, pavadinimas prigijo ir Lietuvoje – *hedšopas*), įsikūrusiai Vilniuje, Kalvarijų g.10, taip pat veikia ir internetinė parduotuvė (Shamanas).

Kalbant apie ritualus, įprasminančius kanapes ir jų vartojimą, svarbu paminėti, kad rūkymas yra daugiau bendruomeniškas dalykas. Retas hip-hop'o narys rūko pavieniui. Vieni vartoti kanapes yra labiau linkę metalistai ir menininkai. Taigi, dėl to, kad kanapių vartojimas yra socialus veiksmas, patys ritualai taip pat tik kolektyvūs. Užsienio autorių darbuose minimi kai kurie pagrindiniai kanapių vartojimo ritualai. Dar septintame dešimtmetyje Zimmerman'as ir Wieder'is (1977) išskyrė tris pagrindinius ritualus, lydinčius kanapių vartojimą:

1. Iš asmenų turinčių kanapių tikimasi, jog jie pasidalins.

2. Suktinė ar pypkė perduodama ratu visiems.

3. Kanapių rūkymas kartu įpareigoja tolesniam bendravimui.“

(angl. “As early as the 1970s, Zimmerman and Wieder (1977) outlined these three basic rituals for cannabis use:

1. Everyone who has cannabis is expected to share.

2. The joint or pipe is passed round to all those present.

3. Smoking cannabis together obliges one to further social interaction.”) (Sandberg, 2013, p. 71)

Nors daugelis respondentų kanapių rūkymo nelaiko ritualu, tačiau duomenys byloja ką kita. Nemaža dalis ritualų yra žinomi visoms tyrinėtoms grupėms, kiti – mažiau žinomi. Suktinės sukimas, jos pridedimas yra neatsiejamai veiksmas: beveik visi respondentai atsakė, jog jie laikosi taisyklės „Kas susuka - tas prideda“. Suktinės perdavimas visai kompanijai ratu yra itin svarbus vyksmas. Vienas respondentas pabrėžė, jog suktinę turi perimti ir perduoti šalia esančiam net tie asmenys, kurie jos nerūko: „Pas mus yra tarp draugų ir tų, kurie nerūko, taip? Bet jie kartu stovi rately, bet šiaip jie nerūko, bet kartu kalbamės, stovime ir tuo metu rūkom, tai būtinai turi paimti joint‘ą ir persiųsti.“ (VDU ER, B3, 2013). Dauguma respondentų nesureikšmino suktinės siuntimo ratu krypties, tačiau keli metalistų grupės nariai teigė, jog suktinę siunčiama „<...> kažkodėl pagal laikrodžio rodyklę. Sako: „Nedarykit žydiškai“. Nežinau, ką tai reiškia, bet tiesiog visą laiką pagal laikrodžio rodyklę sukasi.“ (VDU ER, M5, 2013)

Apibendrinimas. Kanapių vartojimas yra asmens tapatumo dalis, atsiskleidžianti kolektyve, ypač sustiprinanti tarpusavio ryšį ir pasitikėjimą vienas kitu. Kanapių vartojimas reiškiasi per viešomis paslaptimis tapusius simbolius. Ši veikla yra ritualizuota, neretai kvazireligiška, apipinta mitais, prietarais, netgi turinti nusistovėjusius papročius. Kanapių vartojimas yra bendruomeninė veikla, be bendruomenės kanapių vartojimas tampa eiline, kasdieniškesne, o draugų rate tampa kultūringa (ar sub-kultūringa?) veikla.

Kanapių vartojimo priežastys

Lietuvos NTAKD kuria įvairias prevencines programas, skirtas kovai su narkotinių medžiagų vartojimu (Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, prevencijos), tačiau kanapės ir toliau vartojamos. Tyrimas parodė, kad prevencinė informacija vartotojus pasiekia, tačiau jie ją arba ignoruoja, arba neigia, arba teigia, jog saugosi neigiamų pasekmių (žr. lentelę nr. 8). Maža dalis respondentų – du hip hop‘o atstovai ir viena metalistė mano, kad kanapės yra visiškai nekenksmingos. Jie tai argumentuoja sava patirtimi: hip-hoperiams lygiai taip pat gerai sekasi mokytis, pradėjus reguliariai ir dažnai vartoti kanapes (VDU ER, H1, H2, 2013).

Dauguma visų grupių narių mano, jog kanapės gali pakenkti sveikatai, tačiau didžiuma metalistų įsitikinę, kad gyvenimo kokybei tai įtakos neturi. Jie teigia, jog kanapių įtaka gyvenimo kokybei priklauso nuo žmogaus gebėjimo save kontroliuoti: „<...> aš manau, kad aš tos savikontrolės turiu pakankamai. Kad aš nebaigčiau savo gyvenimo taip, kaip tie žmonės, kurie mirė ar ten, žinai, dabar voliojasi kokiam griovy ir, ir ieško, kur rasti, žinai, susileisti kažką.“ (VDU ER, M5, 2013). Šis požiūris atspindi tai, jog respondentams svarbu vengti neigiamų pasekmių, kurias gali nulemti kanapių vartojimas. Tyrimo dalyviai saugosi, visi kalba apie ribos supratimą tarp sveiko pavartojimo ir chroniškos ligos – priklausomybės. Tačiau paklausus, kaip žinoti, kur yra ta riba, visiems buvo gana sunku surasti atsakymą. Teatro studentų pasvarstymai dažniausiai privedavo prie tokios išvados: svarbu džiaugtis nepakitusiu pasauliu, viskuo domėtis ir stengtis, kad gyvenimo tikslu netaptų tik suktinės parūkymas.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos įstatymai griežtai riboja kanapių vartojimą. Kitaip tariant, vartojimas yra netoleruotinas. Policijos pajėgų pastangomis yra stengiamasi išaiškinti ir atitinkamai nubausti asmenis, pažeidusius šį draudimą. Jei prevencinės priemonės negelbsti kovojant su kanapių vartojimu, kyla klausimas – kaip veikia represinės priemonės, taikomos kanapių vartotojams mūsų šalyje?

3 lentelė

Kriminalinis kontekstas														
Respondentų Grupės Kintamieji	HIP-HOPAS					METALISTAI						TEATRO STUDENTAI		
	H1	H2	H3	H4	H5	M1	M2	M3	M4	M5	M6	B1	B2	B3
Esu susidūręs su teisėsauga/ policija	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Man rūpi, kad valstybės požiūriu esu nusikaltėlis	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Reikia legalizuoti kanapes	1	1	0/1	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0/1	1

3-os lentelės pirmoje eilutėje pateiktos subkultūrinės grupės, kurias atstovauja tyrimo dalyviai, antroje eilutėje – respondentų trumpiniai. Pirmame stulpelyje surašyti kintamieji, kituose stulpeliuose pažymėti respondentų atsakymai –

nuliai (0) reiškia vertę „ne“, vienetai (1) reiškia vertę „taip“, ženklai 0/1 reiškia tai, kad respondentai mano, jog nereikia legalizuoti kanapių vartojimo, o tik sušvelninti bausmes.

Lentelėje nr. 3 pateikti duomenys rodo, kad visi hip-hop'o atstovai yra turėję nemalonumų su teisėsauga dėl kanapių vartojimo, tačiau visiems vienaip ar kitaip pavyko išsisukti nenubaustiems. Ryškėja, jog nė vienas iš metalistų nėra įkliuvęs už kanapių vartojimą, laikymą ar kitokį disponavimą. Greičiausiai jie yra kur kas atsargesni nei hip-hop'eriai. Du iš trijų menininkų taip pat yra susidūrę su policijos pareigūnais, tačiau ir jiems pavyko ištrūkti be nuobaudų. Kanapių vartotojai nelaiko savęs nusikaltėliais, daugumai tiesiog nerūpi oficiali valstybės nuomonė.

Vienintelis hip-hop'o atstovas teigė jaučiąs nuoskaudą dėl to, kad vartojimas yra nelegalus – jis teigė, jog pats yra religingas ir savo religinius įsitikinimus susiejo su kanapėmis:

Kanapės didžiausias yra visas nekontingencijos šioj sistemoj, žinai dėl ko? Nes tipo kanapė užaugo iš žemės, bet jei pas tave balkone užaugo, tai tau p... [bus blogai], karoče, ane? Bet jei pas tave... tu name gyveni, karoče, ir pas tave kieme obelis auga, ane, tai tu valgai jos obuolius, ane? Dar žmonės tau moka, karoče, jeigu pats neturi obelis, mieste gyvena, iš tavęs gali atvažiuot, obuolių nusipirkt. Nu, tai tipo... tai what a f..., karoče? Tai kanapė tokia pati obelis, karoče, tik kitokį vaisių duoda. <...> Aš viską galiu su religija, iš tikro, susiet. Tai čia mum, žmonėm [Dievas] davė žemę, ane? Ir tipo kas yra tas žmogus, kad tas... įstatymų leidžiamoji ir viskas, kas yra... kas jie... iš kur... kas jiems davė valdžią, karoče, kažką uždraust, kas yra mum visiems duota? (VDU ER, H2, 2013) [kalba redaguota].

Nepaisant to, ar respondentai dėl kanapių vartojimo yra susidūrę su teisėsauga ar ne, dauguma jų nelaiko savęs nusikaltėliais ir nesutinka, jog juos reikia už tai bausti. Beveik visi hip-hop'o subkultūros atstovai mano, jog kanapes reikia legalizuoti ar bent sušvelninti bausmes. Iš visų apklaustų metalistų tokios nuomonės laikosi pusė, likusi dalis mano, jog tokie įstatymų pakeitimai galėtų atnešti neigiamų pasekmių valstybei – protestų bangas bei neatsakingų kanapių vartotojų skaičiaus didėjimą. Tai taptų dar viena problema visuomenei, panašiai kaip ir alkoholizmas. Du respondentai metalistai mano, jog tai, kad kanapės yra nelegalios, yra savotiškai žavu, romantiška. Vartodami kanapes jie jaučiasi revoliucionieriais. Jei kanapės būtų legalios, jų vartojimas prarastų protesto priemonės prasmę.

Galima daryti išvadą, jog dauguma kanapes vartojančių žmonių yra susidūrę su jau minėta NTAKD prevencine veikla, kuri teigia, jog kanapių vartojimas gali būti žalingas, kenkiantis jų sveikatai ir asmeniniam gyvenimui. Tačiau nei ši prevencija, nei Lietuvos Respublikos įstatymai, draudžiantys vartoti kanapes ir už šio draudimo nepaisymą numatantys itin griežtas bausmes, neatbaido žmonių nuo tokio gyvenimo būdo, nes jiems tai nerūpi.

Visi respondentai nurodė, kad dauguma arba net visi jų pažįstami rūko kanapes. Respondentai teigė, kad kanapės jiems suteikia įdomių patirčių ir išgyvenimų, t.y. tokių, kurių jie nepajustų be kanapių. Teigiami pasaulio pajutimo motyvai būdingi visiems respondentams. Visi metalistai ir menininkai mano, jog kanapės yra vienijantis grupę veiksnys. Tai koreliuoja ir su anksčiau aptartais kanapių rūkymo ritualais, kai asmenys susiburia į vieną ratą. Taip kanapių vartojimas gali veikti ir kaip būdas susipažinti. Visgi pažymėtinos ir kelios išimtys, kai respondentai teigė, jog dėl kanapių sukeltų pojūčių (padidėja nepasitikėjimas savimi), sunku užmegzti naujas pažintis.

Analizuojant surinkus duomenis, kyla prielaida, jog kanapės vartojamos dėl šių priežasčių:

- Netikėjimas valstybe kaip autoritetu ir jos kompetencija reguliuoti asmeninį gyvenimą, noras priešintis esamoms socialinėms normoms;
- Aplinkos (draugų ir pažįstamų) įtaka: jie taip pat vartoja kanapes, o individui tai svarbu, kuriant ir palaikant socialinius ryšius;
- Pakinta pojūčiai ir pasaulis tampa „įdomesnis“.

Apibendrinimas. NTAKD vykdoma prevencinė programa yra neveiksminga. Taip pat kaip prevencija neveikia ir įstatymai, draudžiantys vartoti kanapes. Grėsmės nustelbia kanapių sukelti potyriai bei aplinka – jei joje kanapių vartojimas yra normalizuotas, individas, siekdamas jaustis grupės dalimi, elgiasi taip, kaip įprasta grupėje.

Išvados. Diskusija

Trejetą metų trukusių tyrimų metu pavyko išvelgti ir užfiksuoti daug įvairių kultūrinės raiškos elementų, susijusių su kanapėmis. Lietuvoje tai – visiškai netyrinėta sritis. Užsienyje kanapių vartojimo fenomenas įvairių mokslo šakų šviesoje aptarinėjamas jau apie penkias dešimtis metų. Norvegas sociologas S. Sandberg kanapių vartojimą bei kanapių kultūrą suprato kaip hipišką relikvą.

Tyrimo objektu pasirinktos trys subkultūros: metalistai, hip-hop'o subkultūra bei bohema. Tai leido kiek plačiau pažvelgti į kanapių vartotojus, suprasti ne tik jų kultūrinius panašumus, bet ir skirtumus. Išanalizavus surinktą medžiagą, paaiškėjo jog:

1. Kanapių vartojimas – tai socialinis ir kultūrinis reiškinys. Jam suteikiamas simbolinės komunikacijos su kitais asmenimis įrankio statusas. Dažniausiai su kanapėmis siejami kultūriniai laukai yra hipiška kultūra ir jamaikietiškos muzikos gerbėjų subkultūra.
2. Visose subkultūrinėse grupėse kanapių vartojimo būdas – rūkymas – yra ritualizuotas veiksmas.
3. Tik hip-hop'o ir bohemos subkultūros atstovams yra tekę susidurti su teisėsauga dėl kanapių vartojimo, tačiau niekada už tai nebuvo nubausti.
4. Kanapių vartotojai nemano, kad jie yra nusikaltėliai.

5. Kanapes vartojantys asmenys mano, jog Lietuvos Respublikos įstatymai apie kanapių vartojimą turėtų būti švelnesni.

6. Prevencija bei administracinės atsakomybės priemonės, taikomos Lietuvos Respublikoje už kanapių vartojimą, neveikia taip, kad šis reiškinys mažėtų.

7. Kanapių vartojimas tyrinėtose subkultūrinėse grupėse yra normalizuotas.

Tyrimas atskleidė, kad kai kurie asmenys yra sukūrę masyvų kultūrinį lauką, besisiejantį su kanapėmis. Jis – lankstus, prisitaikantis prie įvairių subkultūrų ir individų poreikių. Nors tai ir galima vadinti tik vartojimo šalutiniu produktu, tačiau jis (produktas – kultūra) stipriai išsiskynęs visuotinėje kultūroje – muzikoje, vaizduojamajame mene, pasaulėžiūrose. Vartotojai bando sau prisitaikyti pačius įvairiausius kultūrinius bruožus.

Todėl, kad ir kaip bebūtų stengiamasi sunaikinti šio narkotiko vartojimą, greičiausiai to padaryti nepavyks dėl mūsų tyrimuose atrastų tokios elgsenos kultūrinių bruožų patrauklumo ir didžiulio masyvo. Tikėtina, jog būtent dėl šių ar panašių priežasčių Čekija, JAV ar Nyderlandai pasirinko kitokios kanapių politikos kelią, t.y. jų įstatymai buvo sušvelninti. Nors šias šalis mes laikome savo bičiulėmis ir sąjungininkėmis, tačiau kiekviena valstybė gali laisvai pasirinkti savos politikos kryptį. Todėl neesame įpareigoti sekti kiekvienu savo bičiulių žingsniu. Tačiau ar nevertėtų pasimokyti iš kitų valstybių patirčių?

Galbūt šiandien mūsų valstybės gyventojai itin akivaizdžiai kanapių liberalizavimo klausimo ir nekelia, tačiau, matant šio reiškinio tendencijas, galima numanyti, jog minėtų šalių „dabartis“ kai kuriais atvejais yra mūsų „ateitis“. Sprendimai, kuriuos kitos valstybės pasirinko, negali būti neatsakingai ir neapdairiai priimami. Kanapių dalinė legalizacija ar vadinamosios „medicininės marichuanos“ įteisinimas iš pirmo žvilgsnio ir galėtų atnešti ekonominės naudos ypač kaimiškųjų, smulkių ūkių sektoriui.

Tiek moksle (prisiminkime, jog įvairiausi tyrinėjimai skelbiami jau apie 50 metų), tiek viešojoje erdvėje diskusijos skirtos legalizacijos idėjos problemai spręsti yra aktualios ir bus aktualios ateityje. Iki šiol netyla ginčai dėl to, kokios pasekmės gali ištikti visuomenę, leidžiant joms šalia tabako ir alkoholio vartoti dar vieną narkotiką – kanapes. Tad drausti ar leisti?

Šis straipsnis tik iškelia klausimą, bet nepateikia atsakymo. Mes neturėjome galimybės patikrinti mūsų iškeltos hipotezės, kad kanapių auginimu galėtų užsiimti smulkieji ūkininkai. Kol kas paliekame šį klausimą atvirą. Stebime tolesnę pasaulio eigą ir laukiame ne vienos lietuviškos studijos, nagrinėjančios kanapes ir žmones, tiesiogiai ar netiesiogiai veikiamus kanapių.

Šaltiniai:

1. Amsterdam city tours. Coffeeshops in Amsterdam. Prieiga per internetą: <http://www.amsterdamcitytours.com/coffeeshops.html>.
2. Geras žodis apie kanapes. Facebook. Prieiga per internetą: https://www.facebook.com/GerasZodisApieKanases?ref=stream&hc_location=stream.
3. Mes už Marihuanos legalizavimą Lietuvoje. Facebook. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/Mes.uz.Marihuanos.legalizavima.Lietuvoje?ref=stream>.
4. Kanapė. Facebook. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/pages/Kanap%C4%97s/398344453587759?ref=ts&fref=ts>.
5. Kanapėlė sėjau/sowed hemp. Facebook. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/pages/Kanap%C4%97l%C4%99-s%C4%97jau-sowed-Hemp/578188375530375?ref=ts&fref=ts>.
6. Legalus.net. Web archive. 2012 m. balandžio 9 d. Prieiga per internetą: <http://web.archive.org/web/20120409102840/http://legalus.net/legalus.php>
7. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.IX-1260.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
9. Lietuvos Respublikos pluoštinių kanapių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. XII-336.
10. Statistika. Narkotikų vartojimo paplitimas Lietuvoje. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/statistika>
11. Prevencijos. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/prevencijos>
12. Pasaka @ Tauras televizorių gamykla 04:20 (2013). Facebook. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/events/432288816858040/>
13. Petkevičius R. 2013: Psichodeliniai augalai Lietuvos etninėje kultūroje. *Alkas.lt*. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2013/06/30/r-petkevicius-psichodeliniai-augalai-lietuvos-etnineje-kulturoje/#more-124185>
14. Proposition 215. Prieiga per internetą: <http://vote96.sos.ca.gov/bp/215text.htm>
15. Schafer Library of drug policy. The Marihuana Tax Act Of 1937. Prieiga per internetą: <http://www.druglibrary.org/schaffer/hemp/taxact/mjtaxact.htm>

16. Shamanas. Prieiga internete: <http://www.shamanas.lt/index.php/lt/>
17. The Free Dictionary. Zero tolerance. Prieiga per internetą: <http://www.thefreedictionary.com/zero+tolerance>
18. The Raw Story. Czech pharmacies begin selling medical marijuana. Prieiga per internetą: <http://www.rawstory.com/rs/2013/04/02/czech-pharmacies-begin-selling-medical-marijuana/>
19. Underground Connections 4.20 (2013). *Facebook*. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/events/230693320402224/>
20. 20 Legal Medical Marijuana States and DC. Laws, Fees, and Possession Limits (2013). Pro-con. Prieiga per internetą: <http://medicalmarijuana.procon.org/view.resource.php?resourceID=000881#details>
21. 420 Vilnius City“ (2013). *Facebook*. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/events/349577465142644/>
22. VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto, Humanitarinių mokslų fakulteto, kultūros studijų ir etnologijos katedros elektroninis rankraštynas. Bylos nr. 2481. Lietuva. Užr. L. Bernotas, 2013.

Literatūra:

1. Aaslid F. S. (2006). Facing the Dragon. Exploring a conscious phenomenology of intoxication. (Daktaro disertacija, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet)
2. Astrauskienė A., Bulotaitė L., Gasperas V., Kudukytė R. (2010) Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos didžiųjų miestų naktinių klubų lankytojų. *Visuomenės sveikata* 2(49), 33- 42.
3. Atakan Z. (2012). Cannabis, a complex plant: different compounds and different effects on individuals. *Therapeutic Advances in Psychopharmacology*, 2(6), 241 –254.
4. Bayer I., Ghodse H. (2000). Evolution of international drug control, 1945-1995. *Bulletin on Narcotics. Volume Li, Nos 1-2, 1999. Occasional papers*. (1-19). New York: United Nations.
5. Bulotaitė L. (2004). *Narkomanai ir narkomanija. Iliuzijos ir realybė*. Vilnius: Tyto alba.
6. Bulotaitė L. (2009) *Priklausomybių anatomija*. Vilnius: Tyto alba.
7. Gruodytė E. (2002) *Narkotikų vartojimas Lietuvos pataisos įstaigose. Tyrimo duomenys*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
8. Gurevičius M., Grimlauskienė O., Skaraitė E., Žibaitytė R., Bulotaitė L., Šarkaitė I., Morkūnienė A., Asadauskienė J., Janulytė V., 2005: *Pirminės narkomanijos prevencijos bendruomenėje vykdymas: metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Sveikata.
9. Hart C. L., Ksir C. (2011) *Drugs, Society & Human Behavior*. (14th ed). New York: McGraw Hill
10. Kaplan R. (1971) *Marijuana, the new prohibition*. New York: Meridian Books.
11. Krosmeier P., Kranzler H. R. (Eds.). (2008). Zero Tolerance. *Encyclopedia of drugs, alcohol & addictive behavior*. (3rd ed., vol. 4, p. 319). USA: Macmillan Reference
12. Miles B. (2004). *Hippie*. New York: Sterling Publishing Co., Inc.
13. Ramanauskaitė E. (2004) *Subkultūra: fenomenas ir modernumas: XX a. pabaigos Lietuvos subkultūrinių bendrijų tyrinėjimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas
14. Sandberg S. (2013). Cannabis culture: stable subculture in a changing world. *Criminology and criminal justice*. 13(1). 63-79.
15. Subata E., Bulotaitė L., Grimalauskienė O. (2002) Psichoaktyviųjų medžiagų poveikio vertinimas. *Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: Pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinytas* (151-176). Vilnius: Sveikata.
16. Wouters M., Korf D. J. (2009). Access to Licensed Cannabis Supply and the Separation of Markets Policy in the Netherlands. *Journal of Drug Issues*, 39(3), 627-651.

Bernotas L.

Cannabis In Lithuanian Village: Prohibition Or Liberation?

Summary

In Lithuania, as in the rest of the world, most common illegal drug is cannabis. Many methods are being used to fight this problem, such as prevention and administrative penalties, but according to Lithuanian statistics department – there is no significant decrease of cannabis use. Many different researches executed by foreign authors shows that cannabis users creates unique cultural traits that are specific only to them and though it seems to be a unique and fascinating subculture. Although cannabis is used among members of various subcultures, so the object of this research was the possibility of cultivating narcotic cannabis legally in rural Lithuania. So the main question is: should we prohibit, or should we liberate narcotic cannabis businesses in Lithuania. It is a hard question and needs to be discussed in a many different social areas. But first of all we must gather all information from all over the world about cannabis and cannabis policies because no one needs the invention of bicycle. So in this article I am telling about the history of cannabis in modern world, nowadays policy systems in USA, Holland and Czech Republic. Some of the countries have chosen to allow only medicinal use of cannabis and some as Netherland – both recreational and medicinal. Also we must understand what are the people who use cannabis while this activity is illegal. In order to accomplish that, I randomly chosen members of hip

hop, metal and art Subcultural groups and all of this research's participants were users of cannabis. During the research it became clear that these Subcultural groups have some features of cannabis culture, which are distinguished by few foreign researchers, and few were discovered in course of this research. Interesting thing is that when the trait of cannabis culture is taken by members of different Subcultural group, this trait gets new forms, but its essence (function and meaning) remains unchanged. Of course it tells us about globalization too.

Complex of these methods were used to discover the results: experimental research – participating observation and observation on the Internet, questionnaires, comprehensive/in-depth interview; during the main research, *graffiti* paintings in city spaces were photographed also combination of questionnaire and comprehensive/in-depth interview was used. Main goal of the research is to discover how traits of cannabis culture are used between different Subcultural group's members who use cannabis. To implement such goal, separate traits of cannabis culture had to be distinguished. Such as – symbols, rituals and narratives (stories) explaining them. Also it was decided to explore sociocultural environments of respondents in order to discover how these traits were transferred back and forth in the network of the groups; also this research showed the reasons of using cannabis.

Almost all Lithuanian scientific literature concerning drugs is comprehensively discussed in this article, also there is some mentioning's about journalistic data and publications, there is a review of social work and medicine educational publications. Also the foreign scientific literature, which was relevant to this work, is reviewed; features of cannabis culture are discussed; groups, networks and environments which use cannabis is also very important through this point of view we understand how the cultural symbols and their meanings are transmitted to other people; reasons of using cannabis are also discussed, and there are attempts to explain why methods used to reduce the use of cannabis in our country fails.

To summarize all the findings we can say that people created massive cultural field which refers to cannabis. It is flexible and adaptable to different subcultures and individual needs. Although it can only use a be understood as by-product of the using itself, but that product - Culture strongly rooted in the universal or mainstream and popular culture - music, visual arts, etc. People are free to choose any feature or alternative of that feature thus create themselves as a complex variety of cultural traits. So because of strong and at the same time very different and very homogenous cannabis culture it may be impossible to destroy the illegal drug. It is likely that such countries as Czech Republic, United States or the Netherlands understood that they are battling the wind mills so they chose a different way to cannabis policy. Typically, we consider these countries as our allies but each state is free to choose its own political direction and we shouldn't do as they do blindly but we should learn from their good or bad experiences. So, to prohibit, or to permit? This article is only a small contribution elevating the issue, but it is unable to answer this question. So far, we leave this question for we observe the further studies about cannabis and human.

Keywords: Cannabis, Drugs, Subculture, Identity, Normalization